

Középkori eredetű erődített templomok élelmiszertároló funkciójáról

VÁLYI KATALIN

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

A falusi templom eredeti, alapvető funkciója a középkortól napjainkig változatlanul a vallásos kultusz szolgálatára; vagyis eszmei rendeltetés és nem gyakorlati használat érdekében épültek templomaink. Mégis, ha a falvak életében betöltött szerepüket vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a változó körülményekhez igazodva az évszázadok során több másodlagos funkciójuk is kialakult, melyek közül a kívánalmaknak megfelelően hol egyik, hol másik szerepkör került előtérbe¹.

A templomok évszázadokon át a falvak legfontosabb középületei, melyek gyakran oktató-nevelő, általános tájékoztató, hagyomány és nyelvőrző stb. szerepet is szolgáltak. Ugyanakkor igen sokáig általában a falvak egyedüli szilárd építményei is voltak, s így a lakóházaknál biztosabb védelmet is nyújthattak veszély esetén a lakosságnak. Most e védelmi funkciónak az egyik oldalát, az élelmiszertárolás- ill. megőrzés kérdéskörét és annak késői utóéletét próbálom meg e dolgozatban számbavenni.

A templomokhoz szinte megépítésük pillanatától kezdve szorosan hozzátartoztak a körülöttük lévő temetők, melyeket kezdetől fogva valamilyen kerítéssel is vehettek körül. A maradandó anyagból (vagyis kőből-vagy téglából) épített kerítőfal megjelenése azonban az esetek egy jelentős részében sorozatosan megismétlődő veszélyhelyzetekhez, vagy akár egy-egy konkrét történelmi eseményhez köthető. Így pl. a szeri monostort kerítő védőfalat a tatárjárás után építették². Egyszerű falusi templomaink megerősítése azonban általában későbbre, többnyire a 14-15. századra tehető. A fokozódó védelmi igényt egyrészt a bonyolultabbá váló birtokviszonyok és az ennek következtében egyre gyakoribbá váló hatalmaskodások indokolták, ami miatt a kegyúrnak is érdekévé vált, hogy a templomi felszerelési tárgyakon kívül saját értéktárgyait, okleveleit is nagyobb biztonságba helyezhesse a megerősített templomban. Másrészt a 15. századi török támadások következtében ugyancsak tovább nőtt a falusi templomok védelmi szerepe.

Egyszerűbb formájában maga a templom az erősség: a hajó és a szentély ablaknyílásai fölött szuroköntő nyílások és lőrések jelennek meg. Ez a megoldás főleg egyes erdélyi templomok esetében figyelhető meg (így pl. Szászabuzd, Szászkezd vagy Nagycsűr templomán³). A mai Magyarország területén a lőréseket leggyakrabban a tornyo-

¹ A templom funkcióiról legrészletesebben: Marosi E. 1975.

² Trogmayer O.- Zombori I. 1980.27

³ Szentpétery T. - Kerny T. 1990. 34, 50. és 69. kép

kon figyelhetjük meg (pl. Csenger vagy Mánfa⁴), ritkábban pedig a templomot övező kerítőfal (így pl. Szikszón⁵). Ez utóbbi már az erődítés fejlettebb változatának tekinthető, akárcsak a templomot övező kerítőfal támpillérekkel való megerősítése vagy kaputoronnyal való ellátása. Ez utóbbi megoldásra található a legtöbb példa az erdélyi Karcfalvától⁶ a kárpátaljai Visken⁷ át egészen a felvidéki Jekelfalvaig⁸. Hazánkban egyedülálló példának számít a hejcei templomot övező bástyás erőd fal maradványa⁹. Az erődítés tökéletesre fejlesztett változatának, a várfalakkal és bástyákkal ellátott templomkastélynak különösen Erdélyben maradtak fenn szép számmal ragyogó példái. Elsősorban a szász lakosságú falvak jeleskedtek a templomerődök építésében, amelyek már aktív védekezésre is lehetőséget nyújtottak. Erre nagy szükségük is volt, hiszen a leggyakrabban dél felől érkező támadások miatt a szász területek voltak a legveszélyeztetettebbek. A szomszédos székely falvak ugyancsak templomaik megerősítésével reagáltak a növekvő veszélyre, s az így kialakult erődrendszer a szászok védelmi rendszerének szerves folytatását képezte.¹⁰ A falvak többségében azonban – akárcsak a mai Magyarország területén – Erdélyben is csak a kaputoronnyal vagy anélkül épített cinteremfalak biztosítottak valamiféle védelmet.

A magyarországi példák egy részénél az erődített templomok aránylag magas kőfallal vannak körülvéve: így pl. Vörösberény¹¹ vagy Sopronbánfalva¹² esetében. Más fallal kerített templomainknál azonban ma már csak alacsony kőfal jelzi az egykori védelmi funkciót: pl. Felsőörsön¹³ vagy Gyöngyöspatán¹⁴. Eredetileg ezekben az esetekben is jóval magasabb lehetett a kerítőfal, amit azonban később a védelmi funkció fontosságának csökkenésével, valamint erő- és anyagiak hiányában egyre alacsonyabb állapotában őrizhettek meg. Erről a folyamatról ad több esetben is igen érzékletes leírást Orbán Balázs a székelyföldi templomok ismertetésében az 1870-es években. Várfalva templomáról pl. így ír: gótikus templom, melyet "...körídomú védfal környezett, amilőrészekkel ellátott erős magas fal volt. Az eredetileg 8 öl magasságú védfal most már félőlnyire törpítettett le." ¹⁵

A templom kerítését az időjárás viszontagságai ellen általában valamivel befedhették – erről tudósítanak legalábbis a 18. századtól egyre gyakoribbá váló részletes templomleírások, melyek deszka- és zindelyfedésű kerítéseket emlegetnek. A templomok kerítőfala azonban befedéssel való védelmük ellenére is az épületegyüttesek leggyorsabban pusztuló, gyakran javításra szoruló részét jelenthette, aminek a fenntartási költségei időnként viták tárgyát is képezték. A 17-18. század fordulójáról a bágyi református templommal kapcsolatban maradt fenn egy a templomi ülésrendet megszabó határozat, amiből kiderül, hogy a templomi ülőhelyek jogát a gazdagabbak a vagyonuk mértékéhez kívánták kötni, mert ehhez volt kötve a templom körüli kerítés fenntartásának

⁴ Marosi E. 1975. 34. és 11. kép

⁵ Műemlékek BAZ megyében. 1988. 51-52. o.

⁶ Orbán B. II. 1869. 86, 90. o. kép

⁷ Deschmann A. 1990. 169, 174-176.

⁸ Kozák K. 1967. 155., 11. kép

⁹ Műemlékek BAZ megyében. 1988. 52-53.

¹⁰ Entz G. 1944. 120.

¹¹ Koppány T. 1967. 148.

¹² Genthon I. 1974. 428, 263. kép

¹³ Genthon I. 1974. 106. kép

¹⁴ Genthon I. 1974. 388., 118. kép

¹⁵ Orbán B. V. 1871. 184.

kötelessége is¹⁶. 1721-ben ugyanerről így szól egy határozat: "...kiki a mennyi kertet csinál a Parochia és Schola ház körül jószág után, annyi székert akart bírni a Templomban is, szoross és kicsiny lévén pedig a Templom, annyi Szék ki nem telik, a mennyi darabokba a kerteket osztották..."¹⁷.

A templomerődök kiépítése általában fokozatosan, a 14-15. századtól kezdve több átépítés során történt meg. Még a 17. századból is van biztos adatunk erődítés építéséről: Homoródszentmárton temploma esetében a 15. századból származó védőfal és kaputorony nyomán Bethlen Gábor fejedelemsége alatt építik ki a védőgyűrűt jobban, aki a templomot kerítő vár megépítésére bizonyos számú kőst adott¹⁸.

Az erődített templomok és templomerődök kezdettől fogva nemcsak a falu lakosságának életét voltak hivatva megvédeni ellenséges támadás idején, hanem az emberi élettel csaknem azonos fontosságú, a túlélést biztosító élelmiszereket, főleg terményt is. Vész esetén a templomba menekülő lakosok magukkal vihették ill. előre biztonságba helyezhették legfontosabb gabonataralékaikat is, előkészítve ezzel az erődített templomok később egyre jobban túlsúlyra jutó élelmiszermegőrző funkcióját. A 15-17. századból nem ismerünk írásos adatot az erődített templomokban való terménytárolásról. Ennek ellenére logikusnak látszik, hogy a terményőrzés a templomok erődítésével azonos műltra tekinthet vissza. A 18. század elejétől ugrásszerűen megszaporodó, a templomok igen részletes leírását adó feljegyzésekben azonban már számos érdekes adatot találhatunk erre vonatkozóan is. Ezek egy része deszkából épített gabonataralókról tudósít, így pl. az agyagfalvi templom esetében is, amikor először az egyházközség jegyzőkönyvébe feljegyezték, hogy "1760-ba Tsináltattuk a Tzinterembe a gabonást Ekla számára."¹⁹ Ugyanerről a gabonásról később, 1789-ben részletes leírást is olvashatunk: "...a templom kőfal kerítéssel, sendellyel fedve vagyon békerítetve, melly kerítésben vagyon építve Deszkából sendellyel fedve egy Hámbar."²⁰

Más esetben arra láthatunk példát, hogy a templom valamilyen, korábban más funkciójú épületrészt használják fel terménytárolásra. Így a székelymuzsnai református templom szentélyének északi falához, a sekrestye helyén egy kis helyiség csalakozik, ami eredetileg torony is lehetett. Átalakítására 1905-ben született határozat, ami szerint: "...több apró javítás szükséges az egyházi épületen... a templom melletti épületre ajtónyitás és a templombani ajtó berakása, szóval magtári célra leendő átalakítása."²¹ Egy másik jó példa Feketehalom szász község templomvára, amely körül kettős várfal épült négy erős védőtoronnyal, közülük azonban Orbán Balázs adatgyűjtésének idejére már csak egy maradt meg épen. Erről az ismertetésében megjegyzi, hogy "a templomkastélyt belülről oszlopos folyosók futják körül, védőtoronyai éléstárul szolgálnak."²²

A terménytárolás igazán mesteri megoldására azonban a szász típusú, várfalakkal és bástyákkal megerősített erődtemplomok legfejlettebb változatai esetében láthatunk jó példákat.

A székelyderzsi templom kapcsán világos képet kaphatunk a gabonataralók fejlődéstörténetéről is. Az 1749-es vizitáció jegyzőkönyve említi először, hogy a kastély

¹⁶ Dávid L. 1981. 64.

¹⁷ Dávid L. 1981. 65.

¹⁸ Dávid L. 1981. 166.

¹⁹ Dávid L. 1981. 53.

²⁰ Dávid L. 1981. 54.

²¹ Dávid L. 1981. 292.

²² Orbán B. VI. 1873. 405.

a közösség ingóságainak őrzésére szolgál²³. Az 1789-es egyházvizsgálat az eredetileg a templom falához közel, fából épített gabonátárolók tűzveszélyessége miatt már így rendelkezik: "A templomnak és kastélynak bátorságban lehető helyheztesztésére elkerülhetetlenül szükségesnek találta a visitatio, hogy a fából épült conservatoriumok helyett kőből vagy téglából valók állítsassanak, cserépfedéllel és azok is nem a templomhoz közel, mint vagynak,...hanem inkább a kastély falai mellé." ²⁴ Ezután kerülhetett sor a várfalak tetején körbefutó, a még ma is meglévő lőrésorokhoz szolgáló védőfolyosók lebontására s a raktározás ma is látható formájának kialakítására. Belül a várfalak tetejéről félnyereggető ereszkedik az itt sorakozó pillérekre, ez alatt tartja évszázadok óta értékeit a falu közössége, ládába, hombárokba zárva. 1868-ban így írt erről Orbán Balázs: "E templomot egy szabálytalan négyszögidomú, öt erős bástyával ellátott várkastély környezte, mely még most is épen fennáll, sőt régi védelmi hivatását még most is folytatja, amennyiben a lakosok gabonáját és féltőbb holmiját védi tűz és tolvajok ellen, minden lakosnak ott kimért helye lévén, hová a szászok szokása szerint záros szuszékokban (nagy fedeles faládák, melyekben leginkább gabonát tartanak) beteszik féltőbb holmijukat." ²⁵ (1-2. kép)

Szászhermány templomerődje esetében viszont valószínűen már a 15-16. században mindjárt maradó anyagból építhették az élelmiszertároló kamrákat,²⁶ melyekről Orbán Balázs 1873-ban rosszállóan jegyzi meg: "A díszes egyház külsője a mellékhajók fölé épített és oldalaihoz támasztott éléskamrák által egészen el van idomtalánítva."²⁷ A templom oldalfalaihoz épített kamrákkal azonban (3-4. kép) a falu lakói nem elégedtek meg, hanem a belső udvar védőfalához két szinten összesen még 200 kis kamrát építettek, az emeleten lévő kamrákhoz vezető, fából készült nyílt folyosókkal és lépcsőkkel együtt (5. kép, 3. alaprajz). Az északi kamrasor egy része azóta elpusztult, ezen az oldalon már csak 2-2 kamra látható ²⁸.

Az élelmiszertárolás legkomolyabban kiépített példáját a Brassótól északra fekvő Prázmár szász evangélikus temploma, a Barcaság legtekintélyesebb templomerődje esetében láthatjuk. Építéstörténete tipikusnak mondható: a 13. századi eredetű, többször átépített gótikus templomot a török terjeszkedésének hatására a 15. században kettős védőfállal és bástyákkal erősítették meg²⁹. (6. kép, 5. alaprajz) Az erősítés hatékonyságát jelentősen fokozhatta az önállósra való törekvés, amiről ugyancsak Orbán Balázs leírásából értesülhetünk: "...a források vize földalatti mesterséges csöveken volt a templomvárba bevezetve oly módon, hogy azt az ellenség föl nem fedezhette. Volt ott egy lőerőre alkalmazott malom is." ³⁰ Ennek ellenére a 18. századig legalább 14 alkalommal pusztították különböző – főleg török – seregek a templomerődöt, aminek e támadások során nem mindig sikerült védelmi- és értékmegőrző funkcióját ellátnia. Egy ilyen esetről tudósít az alábbi elbeszélés is:

"1704-ben a kurucok pusztították el Prázmár templomkastélyát, mikor 60 lakost vittek el magukkal. A holdvilági csata után a császáriak Háromszékre ütnek... sok faluját... felégették, visszautjokban a prázmári várkastélynak estek, s a magyar és

²³ Dávid L. 1981. 275.

²⁴ Uo.

²⁵ Orbán B. I. 1868. 180.

²⁶ Szentpétery T. - Kerny T. 1990. 62-63.

²⁷ Orbán B. VI. 1873. 49.

²⁸ Kiss G. 1990. 133-135.

²⁹ Szentpétery T. - Kerny T. 1990. 134.

³⁰ Orbán B. VI. 1873. 57.

székely nemességnek oda betett drágaságait s mindennemű értékes holmiit elrabolták." ³¹

A templomerőd belső védőfalához 2-3 emelet magasságban összesen 275 kamra épült, az előttük végigfutó, fából készült nyílt folyosókkal és a hozzájuk felvezető karfás falépcsőkkel ³² (7. kép) A kamrák eredeti rendeltetéséről Hunfalvy János így írt 1864-ben: "A kerítőfalhoz bolt- és szobaféle helyiségek támaszkodnak, melyek a templom körül sorakoznak s az udvarra szolgálnak: ajtóikhoz lépcsőkön kell fölmenni. E helyiségek lakhatók voltak, ugyhogy veszélyes időben az egész helység lakossága oda menekülhetett; jelenleg magtárakul szolgálnak." ³³

Az utóbb ismertetett nagyméretű szász típusú templomerődök csoportjához sorolható még Asszonyfalva, ³⁴ Muzsna ³⁵ és Kereszténysziget ³⁶ is, (1., 4. és 2. alaprajz) melyeknél az élelmiszertárolást a fentiekben részletesen tárgyalt módon, ugyancsak a védőfal belső oldalához épített kamrákban oldották meg. A falvak többségében azonban jóval szerényebb keretek között, a csak kaputoronnyal vagy akár anélkül épített cinterepfalakkal próbálta a lakosság megteremteni a védelem lehetőségét. A fejlődés menete azonban úgy látszik, ezekben az esetekben is hasonló; vagyis a sorozatos támadások ritkulásával majd megszűnésével a megerősített templomot egyre inkább terménytárolásra megörzésre használják fel, vagy alakítják át. Erre található egy – az egyszerűségében is – kiemelkedően szép példa a Szászsebes és Nagyszében közötti Szerdahely nevű kis faluban. A nemrégiben még zömmel szász lakosságú falu evangélikus temploma 13. századi eredetű, amit a 15. században védőfállal vettek körül ³⁷. A székelyderzsi példához hasonlóan a védőfal belső oldalán itt is félnyereggető ereszkedik a körbe sorakozó fapillérekre, s az alatta álló hatalmas faládákban őrizte a falu lakossága a gabonát. Minden családnak volt egy-egy ilyen faládája – melyek még most is ott sorakoznak eredeti helyükön (8. kép)

Hasonló egyszerű megoldást mutat az újtordai református templom 16. század eleji, támpillérekkel megerősített, köralakú védőfala belső oldalán épített fagabonások sora (9. kép) ³⁸. Az eddigi példáktól azonban eltérést jelentenek ezek az építmények annyiban, hogy itt nem közös tető alatt lévő kamrákat vagy faládákat, hanem önállóan egymás mellé állított, saját külön nyereggetővel rendelkező kis épületeket emeltek, melyekből a lakosok csekély bérért egyet-egyet lefoglalhattak. A bennük elhelyezett termények egy felelős várnagy felügyelete alatt állottak, aki egyuttal a harangozói tisztet is ellátta ³⁹.

A terménytárolásnak ezt a szokását így ismerteti Orbán Balázs 117 évvel ezelőtt a keresztyénfalvi templom kapcsán: Keresztyénfalva szász templomát "...terjedelmes várkastély környezi, mely kettős fallal és tíz védtoronnyal van ellátva.

....a várkastély a templomtoronnyal egykorulag a 14. században épülhetett... Keresztyénfalva lakói a jelenben is védvárként hasznosítják, a mennyiben az oda berakott gabonájukat, más élelmiszereiket és féltőbb holmijukat védi tűzvész és orzók

³¹ Uo. 54-55.

³² Kiss G. 1990. 129-130.

³³ Hunfalvy J. 1864. 103-104.

³⁴ Szentpétery T. - Kerny T. 1990. 38-39.

³⁵ Uo. 92-93.

³⁶ Uo. 42-43.

³⁷ Románia, Utikönyvek. 441.

³⁸ Debreczeni László 1929. 10.

³⁹ Orbán Balázs 1889. 372.

ellen. A százoknál szokásban van, hogy egy évi termést rendszerint mindig fenn-tart(anak) a tűzmentes templomvárakban. Régi harcias időkben eredő szokás, midőn gyakran voltak az ellenség által e védhelyekre beszorítva,...s ekkor e tartalék gabona védte meg (őket) az éhségtől. ...Most a gabonakészlet tartása számításon alapszik, mert a tapasztalás mutatja, hogy nálunk 2-3 termékeny évre rendszeren egy rossz év szokott következni, mikor a gabonaárak felszökésével a tartalék készlet nagy nyereséget nyújt. ...E szokásnak mindenesetre több jó következménye van: legfontosabb, hogy annak köszönhetjük leginkább szép templomvárainknak fennmaradását..."⁴⁰

Összegezve a fentieket megállapíthatjuk, hogy a 18. század közepéig védelmi funkciókat is ellátó templomokban, vagy a templomokat övező védőfal belső oldalához épített kamrákban a lakosság közbiztonságát vagy vagyoni biztonságát alapját jelentő tartalék terménykészletét sok esetben felhalmozták, őrizték. A gabonán kívül más élelmiszerek tárolására is van adatunk, – így pl. Kereszténysziget és Egerbegy templomában a község szalonnáját tárolták⁴¹. A székelyföldi és a szász erődtemplomok egy részénél is az élelmiszertárolás szokásának fennmaradását a századfordulóig, sőt néhány esetben egészen napjainkig is nyomon követhetjük.

Az erődített templomok élelmiszermegőrző funkciójának, amennyiben maradó anyagból épültek a kamrák, úgy mindenképpen, vagy ha fából épültek, de a tetőt oszlopok tartották, akkor is régészeti nyoma is maradhatott. Erődített templomaink feltárásánál ezért érdemes fokozott figyelmet fordítani a kerítőfal belső oldalához csatlakozó esetleges építmények maradványaira, hiszen ez a funkció és a vele járó építmények emelése hazánk jelenlegi területén sem lehetett ismeretlen.

IRODALOM

Dávid László

1981 A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei, Kriterion, Bukarest.

Debreczeni László

1929 Erdélyi református templomok és tornyok. (Transylvania képek könyvek) Kolozsvár. (Hasonmás kiadás: Budapest, 1989.)

Deschmann Alajos

1990 Kárpátalja Műemlékei. Budapest.

Entz Géza

1944 Székely templomerődök. Szépművészet, /4.120-126.

Genthon István

1974 Magyarország művészeti emlékei. Corvina, Budapest.

Hunfalvy János

1864 Magyarország és Erdély eredeti képekben. II. Darmstadt. (Hasonmás kiadás: Európa könyvkiadó, Budapest, 1986.)

⁴⁰ Orbán Balázs VI. 1873. 361-362.

⁴¹ Szentpétery Tibor - Kerny Terézia 1990. 42, 19.

⁴² A reprodukciókat Nagy Czírok Anikó készítette Orbán Balázs, Kiss Gábor és Szentpétery Tibor - Kerny Terézia idézett könyvéből. A templomerődök alaprajzait ugyancsak Szentpétery Tibor - Kerny Terézia könyvéből, a 8. képet pedig Debreczeni László idézett művéből vettük át. A 7. kép a szerző felvétele, a 2. kép közlésre való átengedéséért Juhász Antalnak tartozom köszönettel.

Kiss Gábor

1990 Erdélyi várak, várkastélyok. Panoráma, (2.kiad.)

Koppány Tibor

1967 Középkori templomok és egyházas helyek Veszprém megyében. VMMK 6. 117-150.

Kozák Károly

1967 Keresztalakú nyílások Árpád-kori templomainkon. VMMK 6. 151-161.

Marosi Ernő

1975 Magyar falusi templomok. Corvina, Budapest.

Műemlékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

1988 Balassa M. Iván, Détszy Mihály, Joó Tibor, Kárpáti László, Szabadfalvi József, Veres László: Műemlékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Miskolc.

Orbán Balázs

1868 A Székelyföld leírása I. Udvarhelyszék. Budapest.

1869 " " II. Csík-szék. Budapest.

1871 " " V. Aranyosszék. Budapest.

1873 " " VI. Barczaság. Budapest.

(Hasonmás kiadás: Békéscsaba, 1982.)

1889 Torda város és környéke. Budapest.

(Hasonmás kiadás: Békéscsaba, 1984.)

Románia, Utikönyvek.

é.n. Panoráma, Budapest.

Szentpétery Tibor - Kerny Terézia

1990 Az Olttól a Küküllőig. Erdélyi száz erődtemplomok. Budapest.

Trogmayer Ottó - Zombori István

1980 Szermonostorától Ópusztaszerig. Gyorsuló idő, Budapest.

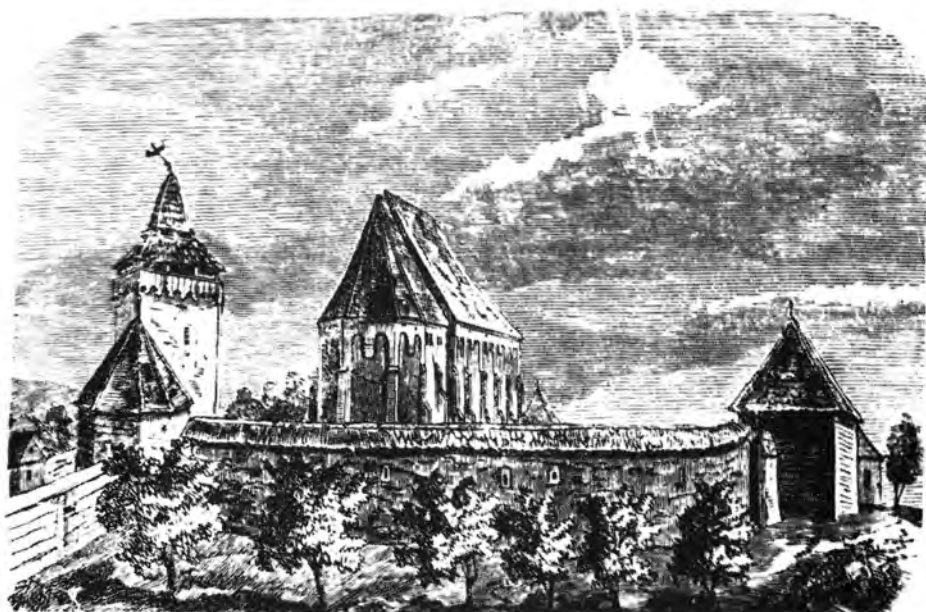
DIE LEBENSMITTELAGERFUNKTION DER AUS DEM MITTELALTER STAMMENDEN BEFESTIGTEN KIRCHEN

Katalin Vályi

Bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts versahen die Dorfkirchen neben dem Religionskultus unter anderem auch die Aufgabe des Schutzes.

Der Ausbau der Kirchen zu Festungen begann im Allgemeinen im 14. - 15. Jahrhundert, vorwiegend in Folge der türkischen Angriffe.

Es sind mehrere Formen dieser kirchlichen Festungen entstanden; eine einfache Variante war die Anwendung der Teerausgussöffnungen und der Schiesscharten im Kirchenschiff oder in dem Sanktuarium, auf den Türmen oder seltener in den Umschliessungsmauern. Eine oft angewendete Lösung ist die Verstärkung der Stützpfiler und eventuell die befestigte Kirche mit einem Torturm zu versehen. Die entwickeltesten Varianten sind in den sächsischen und szeklerischen Dörfern in Siebenbürgen vorgekommen, mit Burgmauern und Basteien versehene Kirchenschlösser, von denen es heute auf ungarischen Gebiet nur noch in Hejce Reste gibt. In den befestigten Kirchen oder an den Umschliessungsmauern wurden an den Innenwänden Kammern gebaut, in denen die wichtigsten Reserven von Kornbeständen der Dorfbevölkerung und eventuell auch andere Lebensmittel (so z. Bsp. Speck) angehäuft und bewacht wurden. Die schönsten Beispiele solcher Lebensmittelkammern kann man in den Kirchenfestungen von Szekelyderzs (Dersu), Honigberg (Szászhermány, Harman) und Trartlau (Prázsmár, Prejmer) sehen. In Szerdahely kann man eine einfachere Variante davon sehen. Bei der Erschliessung der Kirchenfestungen sollte man eventuellen Überresten von Gebäuden an der inneren Umschliessungsmauer besondere Aufmerksamkeit widmen, denn die Funktion des Lagerns von Lebensmittel und die damit zusammenhängende Schaffung von Gebäuden ist sicher auch an anderen Orten nicht unbekannt.

1. kép. Székelyderzs templomerődje a múlt század végén.

2. kép. Élelmiszertárolóládák a székelyderzsi templom erődítménye alatt 1988-ban.
(Juhász Antal felvétele)

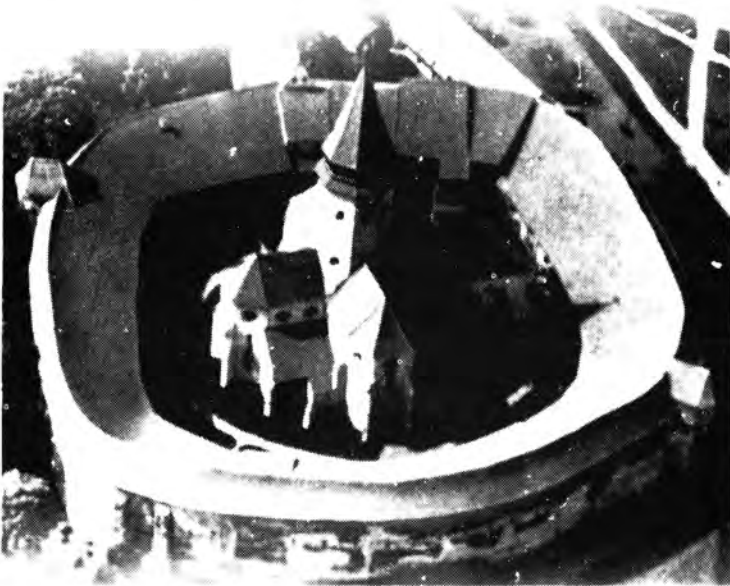
3. kép. Szászhermány erődtített temploma a múlt század végén.

4. kép. Szászhermány. A templom oldalához épített kamrák.

5. kép. Szászhermány. A kerítőfalhoz épített kamrák.

6. kép. Prázmár templomerődje.

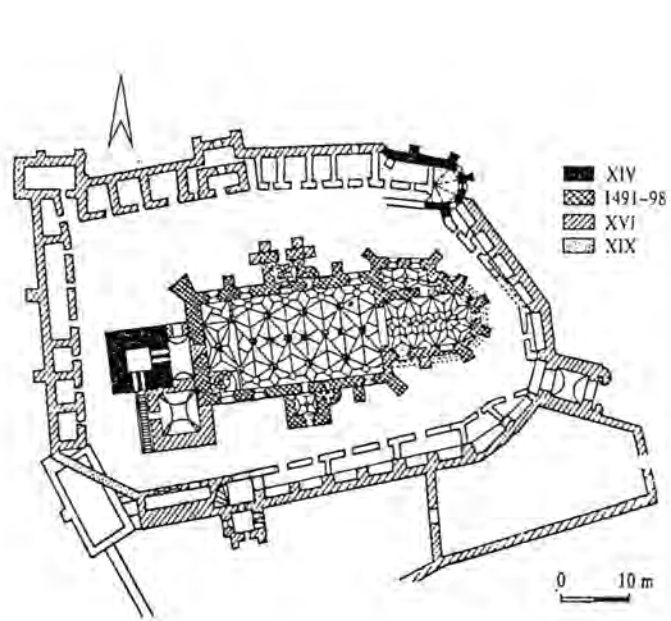
7. kép. Prázmár. Az erődítés falához épített kamrák.

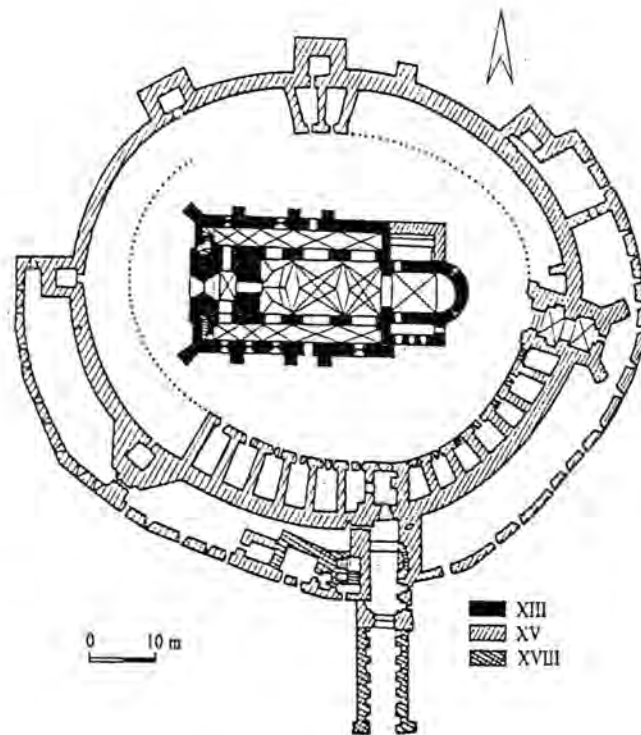
8. kép. Szerdahely. A templom udvara a kerítőfalhoz épített féltetővel, alatta a gabonátároló faládák.

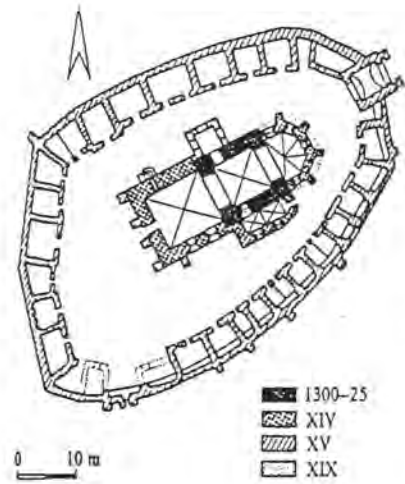
9. kép. Újtorda erődfített temploma.

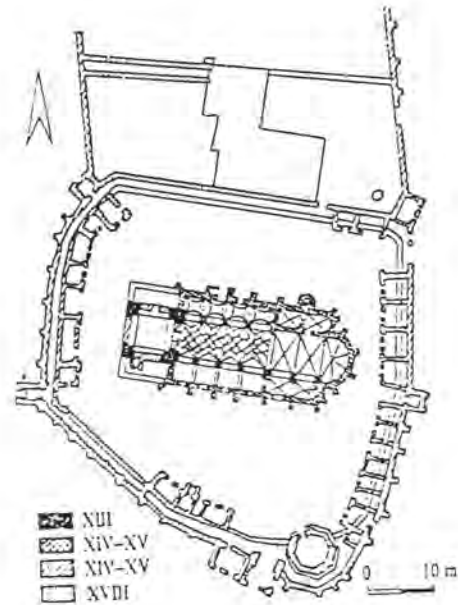
1. alaprajz. Asszonyfalva
(Axente Sever)

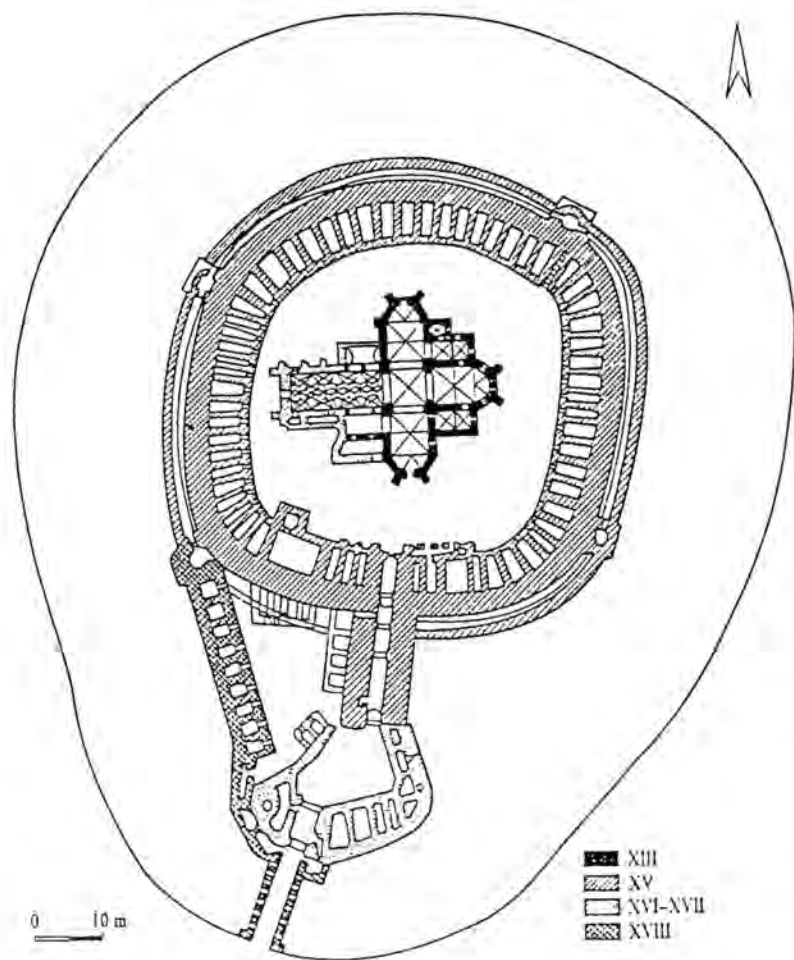
2. alaprajz. Kereszténysziget
(Cristian)

3. alaprajz. Szászhermány
(Harman)

4. alaprajz. Muzsna
(Mosna)

5. alaprajz. Prázsmár (Prejmer)